

En trygg russefeiring for alle?

Oppsummering av innspill fra rådslag

08.06.2023

Først publisert: 02. april 2024

Siste faglige endring: 02. april 2024

Innhold

1. Bakgrunn	3
2. Sammendrag	4
3. Hvilke utfordringer er knyttet til dagens russefeiring?	6
4. Hva kan gjøres for å skape en trygg og inkluderende russefeiring?	15
5. Gjennomføring av rådslaget	24

Bakgrunn

Helse- og omsorgsdepartementet ba i Nasjonal alkoholstrategi (2021-2025, senere forlenget til 2030) Helsedirektoratet om å arrangere et rådslag om rusmiddelforebygging i russetiden.

Noe av bakteppet er en økt bekymring i samfunnet for at russetiden har utviklet seg i en uheldig retning, blant annet på grunn av beretninger om ungdom som blir utestengt fra det sosiale fellesskapet på skolen gjennom flere år, om økt bruk av alkohol og illegale rusmidler og om kommersielle aktører som påvirker både feiringen og ungdommenes hverdag.

Inntil nylig har det ikke vært et særskilt søkelys på russetiden hos nasjonale myndigheter, men i Nasjonal alkoholstrategi er det påpekt at for mange unge henger russefeiring sammen med beruselse og bruk av alkohol. Som eksempel nevnes enkelte av de såkalte knutereglene russerne tradisjonelt har hatt, som handler om å drikke alkohol på en måte som kan medføre en dødelig promille. Folkehelseinstituttet har også påpekt at noen av drikkemønstrene det blir oppfordret til kan være farlige. Likevel finnes det lite forskning på hvilke konsekvenser rusmiddelbruken under russefeiringen kan ha.

På lokalt nivå arbeides det mange steder mer systematisk og tverrfaglig for å motvirke negative konsekvenser av russetiden. Men det er stor variasjon mellom kommunene, både når det gjelder utfordringsbildet og hvilke tiltak som settes inn.

Helsedirektoratet startet arbeidet med rådslaget våren 2023. Direktoratet vurderte at rusmiddelforebygging må sees i sammenheng med andre problemstillinger knyttet til russetiden og valgte derfor å invitere til et bredt anlagt rådslag, hvor også utenforskap, fysisk og psykisk helse, vold/overgrep/ulykker, det psykososiale miljøet på skolen og konsekvenser for utdanning var temaer for diskusjon. Vi inviterte Utdanningsdirektoratet, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, Politidirektoratet og Folkehelseinstituttet inn i forberedelsene til rådslaget, for å sikre et bredt perspektiv på problemstillingene og rede grunnen for større tverrfaglig samhandling på nasjonalt nivå.

Rådslaget ble avholdt 8. juni 2023 og deltakerne bestod av en rekke representanter for ungdom og russ fra ulike deler av landet, nasjonale myndigheter, fylkeskommuner, kommuner, skoler, Forbrukerombudet, Ombudet for barn og unge i Viken, Statens Vegvesen, Lektorlaget, Elevorganisasjonen og andre organisasjoner, foreldre og to sentrale kommersielle aktører.

I rådslaget fikk deltakerne mulighet til å beskrive sin vurdering av utfordringsbildet og gi innspill til mulige tiltak, i form av muntlige innlegg og skriftlige svar i et digitalt verktøy, både på individuelle spørsmål og spørsmål rettet til grupper sammensatt etter gruppemedlemmenes bakgrunn. Direktoratet mottok i tillegg flere skriftlige innspill fra inviterte som ikke hadde anledning til å delta på selve rådslaget (les mer om gjennomføringen under punkt 4). Til sammen fikk direktoratet inn en stor mengde innspill, som kan være av interesse ved utvikling av tiltak for en tryggere og mer inkluderende russefeiring, nasjonalt og lokalt.

Helsedirektoratet retter en stor takk til alle som bidro til rådslaget!

Sammendrag

Deltakerne i rådslaget pekte på en rekke utfordringer ved den norske russefeiringen, både knyttet til selve feiringen - de ukene hvor elevene går i russedress og fester sammen, og til årene før – hvor russetiden planlegges og russegrupper dannes. Det var imidlertid stor enighet blant deltakerne om at det kan være mange positive sider ved en avgangsfeiring, dersom den gjennomføres på en god måte. De mange forslagene til tiltak som kom inn, var alle rettet mot å forbedre feiringen, ikke å avvikle den.

Mange deltakere fortalte om økende gruppepress knyttet til alkoholbruk, bruk av illegale rusmidler som cannabis og kokain, og press for å delta i aktiviteter som overskrider samfunnets sosiale normer og ungdommenes egne grenser. Det ble påpekt at hard festing før eksamen får konsekvenser for skolegang og eksamensresultater, men at det også kan øke risikoen for ulykker, rusavhengighet og uheldige hendelser, og gi langtidsfølger for ungdommenes psykiske helse.

Det kom videre frem at russefeiringen ikke lenger er begrenset til avgangselevne i videregående skole, men at planlegging og gruppedannelser mange steder starter allerede på første trinn, og i noen steder allerede på ungdomsskolen. Ekskluderende bussgrupper og såkalte konseptgrupper kan føre til at de elevene som er utenfor gruppene kan oppleve utenforskap gjennom hele skoletiden på videregående skole, mens de som er innenfor gruppene kan oppleve drikke- dop- og sexpress for å opprettholde sin plass i gruppen.

Kjønnsstereotypier og kjønnsdiskriminerende atferd ble også løftet frem som problematiske elementer i den nåværende russekulturen. Ifølge flere deltakere har det for eksempel blitt vanlig og akseptert at jenter blir rangert etter utseende og at det brukes nedsettende budskap om kvinner/jenter i russelåter og på russegensere som elever går med på skolen.

Mange deltakere var opptatt av de kommersielle aktørenes rolle i utviklingen. Ifølge flere deltakere finnes det noen aktører som bidrar til gruppepress og ekskludering gjennom utilbørlig påvirkning og uetiske salgsmetoder, som å kontakte "populære" elever helt ned i ungdomsskolealder og bruke dem som salgsagenter og markedsførere. Etterspørselen etter russebusser med sidestilte seter, som er de mest populære festbussene, har for eksempel ført til at noen useriøse selskaper har fått uforholdsmessig stor makt og kan sette urimelige kontraktsvilkår. Mange busser oppfyller ikke norske sikkerhetskrav og vurderes som trafikkfarlige, men føres inn i Norge med utenlandske skilter for å omgå norske godkjenningsregler.

Ifølge flere deltakere ser mange trender ut til å starte på Oslo Vest og i Bærum, men utviklingen er likevel gjenkjennelig over hele landet. Det er for eksempel blitt mer vanlig med russebusser, også i områder av landet der dette ikke tidligere har vært en tradisjon. Der det ikke er russebusser er det mange steder blitt vanlig med såkalte konseptgrupper, en russegruppe med et begrenset antall medlemmer som har tatt opp i seg mange av de nyere tradisjonene fra russebussekulturen, som opptakskrav- og prøver ("audition"), bruk og "slipp" av konseptnavn, bruk av gruppeeffekter og russelåter mv.

Tilbakemeldingene fra rådslaget viste også til at det er stor usikkerhet om hvilket ansvar skolene selv, skoleeier, kommuner og andre myndigheter har for å sikre at russefeiringen ikke skader ungdommenes lærings- og oppvekstmiljø. Blant annet kom det frem at det fortsatt er en del som mener at russefeiringen er et privat anliggende, som verken skolen eller andre myndigheter ønsker eller har adgang til å blande seg inn i. Mange pekte på at utfordringsbildet er komplekst, og understrekte at ansvaret for å løse problemene ikke kan løses ved russens innsats alene. Skoler, foreldre, og myndigheter må også engasjere seg. Flere vektla nødvendigheten av politiske og nasjonale tiltak og mente at handling må skje umiddelbart. Det var stor enighet om at tverrfaglig samarbeid er avgjørende for å oppnå varige endringer.

Det kom også inn en rekke konkrete forslag til tiltak under rådslaget. Størst enighet var det om at selve russefeiringen bør foregå etter eksamen, men mange fremmet også et ønske om å få til en avgangsmarkering

som inkluderer hele klasser/trinn, som foregår på arenaer som er åpne for alle og som ikke alltid er sentrert rundt fest og rus. I tillegg kom det inn mange innspill om hvordan nasjonale og lokale myndigheter og skoler kan arbeide for å få til en endring, blant annet om viktigheten av å involvere foreldre og ungdommen selv.

"Russefeiringen er ikke lenger en kortvarig og heftig fest med preg av overgangsritual. Russefeiringen representerer heller en steinhard sosial kontroll der unge får valget mellom utenforskap eller en konformitet som innebærer rus og grenseoverskridende adferd. Omkostningene ved å være med kan bli skyhøye, økonomisk og helsemessig, fysisk og emosjonelt. Å ikke få være med der man ønsker det knyttet til russefeiring, skaper psykisk uhelse for mange unge.

Holdt opp mot skolens målformuleringer kan det virke som om skolen har sviktet totalt. Russefeiringen lever sitt eget liv og virker helt utenfor kontroll. Formelt sett er russefeiringen en privatsak, men i praksis er og blir den mer og mer åpenbart også en skolesak. Mange elever får ødelagt skoleinnspurten sin pga. flere ukers utagerende festing som de ikke selv ser konsekvensene av. Både de hardeste festerne og deres medelever rammes. Lærerne fortviler over ineffektiv skoleinnsput og eksamensforberedelser i halvtomme klasserom."

Lektorlaget

Hvilke utfordringer er knyttet til dagens russefeiring?

Russetiden oppleves for mange som en frisone for risikofylt alkoholbruk og utprøving av illegale rusmidler som cannabis og kokain

Mange deltakere beskrev en russefeiring som er tett forbundet med høyt alkoholforbruk og i økende grad også bruk av illegale rusmidler som cannabis og kokain.

Omfattende rusbruk ble fremhevet som en bekymringsverdig del av dagens russefeiring. Russetiden ble omtalt som en unntakstid der sosiale normer ikke gjelder på samme måte som ellers og at det er en tydelig forventning om å teste grenser. Russekulturen, som blant annet markedsføres gjennom russelåter, skaper en forventning om drikking og dopbruk - et budskap som når barn helt ned i barneskolealderen.

Flere fortalte at bruk av illegale rusmidler som kokain er blitt normalisert på en del videregående skoler - ikke bare i forbindelse med selve russefeiringen, men også i forbindelse med elevenes deltakelse på russebusser og i russegrupper, som i praksis fungerer som manges sosiale hovedarena allerede fra første år på videregående skole. FHI påpekte at alkohol fortsatt er største utfordring, men at kokainbruken er økende blant ungdom.

I tillegg til normløshet, ble gruppepress og frykt for å bli ekskludert fremhevet som viktige årsaker til at ungdom drikker og ruser seg mer enn de ellers ville ha gjort. Inntakskrav til russebusser og -grupper, sammen med budsjettering for rusbruk, skaper ytterligere press.

Noen deltakere vurderte at presset for å utføre ekstreme handlinger, som f.eks. er knyttet til russeknuter, kan motivere til bruk av rusmidler som en mestringsmekanisme. Uskrevne regler og forventninger, kombinert med tilgjengelighet via sosiale medier, skaper en atmosfære der grenser utfordres, og rusbruken øker.

Noen påpekte også en annen side av gruppedynamikken; den kan gi en følelse av trygghet og dermed senke terskelen for å eksperimentere med nye rusmidler. Sammen med forventningen om å være "best på fest" og en forestilling om at "man er bare russ én gang", kan den enkeltes barrierer brytes ned.

Økt tilgjengelighet ble også nevnt som en mulig årsak til økende rusbruk, blant annet som følge av langing gjennom sosiale medier.

På den annen side ble også den såkalte flertallsmisforståelsen nevnt som en mulig forklaring på den sterke økningen i antall varsler om bruk av illegale rusmidler i media, dvs. at mange ungdommer ofte tror at det er flere som bruker slike stoffer enn det som er realiteten.

På spørsmål om hvilken betydning russekulturen har for omfanget av uheldige hendelser som vold, ulykker, overgrep mv, trakk deltakerne særlig frem sammenhengen mellom høy rusbruk og en kultur der

"alt er lov". Det ble blant annet vist til en aksept for at rivalisering mellom russegrupper legitimerer voldsbruk og at det i en del miljøer faktisk gir sosial status å delta i slåsskamper. Ofrene tør ikke anmelde da såkalt "snitching" ikke er sosialt akseptert.

Videre pekte flere deltakere på at svekket dømmekraft som følge av rus kan medføre at ungdom utfører handlinger de ellers ikke ville gjort, både knyttet til vold, farlig atferd, overgrep og seksuell utnyttelse, blant annet av yngre elever. Noen påpekte at rus, sammen med tradisjonen med russeknuter, skaper aksept for grenseoverskridende atferd og å gjøre "drøye ting".

"Forventningene om rusbruk er ritualisert, med mål om å overgå tidligere russekull", deltaker

"Russetiden har for enkelte blitt en slags gratisbillett til å kunne oppføre seg dårlig å pushe grenser med både ulovlige og lovlige rusmidler. Omgangen med spesielt hasj og kokain virker nesten å være legalisert i russebobla og akseptert i omverdenen. For mange vil dette utvikle seg til alvorlige rusproblemer", russ 2023, Halden

"Ungdom må gjøre grenseoverskridende handlinger for å være med, for eksempel bruke dop", representant for Ombudet for barn og unge i Viken (nå Akershus, Buskerud og Østfold)

"Doppress, drikkepress og sexpress er en stor ukultur innenfor russefeiringen. De aller fleste arrangementer innenfor russetiden involverer rus", deltaker

"Mye press rundt dette med å ta dop for å være blant de med høyest sosial status. Russ har egne dopbudsjetter, noe som igjen skaper stort press", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Dømmekraften svekkes en god del blant flere ettersom drikkekulturen inkluderer å drikke deg helt dritings. I tillegg blir man langt mer forsvarsløs og sårbar, noe som kan øke antallet overgrep og ulykker. Det vil ikke være like lett å si ifra i en slik tilstand, samtidig som det ikke vil være like lett å ta gode valg", gruppesvar fra ungdomsgruppe

For noen betyr russetid ekskludering og utenforskap

Mange deltakere i rådslaget var tydelige på at økende bruk av russebusser og konseptgrupper virker ekskluderende og fremmer utenforskap i skolen.

Russetiden ble omtalt som en tradisjon som ikke er åpen for alle. Blant annet ble det påpekt at dagens russefeiring i stor grad handler om festing og at de fleste arrangementene involverer en høy grad av rusbruk. Dette innebærer blant annet at ungdom som ikke drikker alkohol ikke føler tilhørighet til feiringen.

Deltakerne i rådslaget tegnet videre et bilde av et skolemiljø på mange videregående skoler som er sterkt preget av russekulturen. Skolemiljøet er russekultur, ble det blant annet sagt. Det ble fortalt om at russegruppene på mange skoler innordner kantinen etter et hierarkisk system, hvor tilhørighet til russebusser eller -grupper er avgjørende for hvor elevene kan sitte eller om de i det hele tatt har noen å sitte sammen med. Dette resulterer i at en del elever unngår kantinen og oppholder seg på do eller vandrer rundt i gangene mens de andre har lunsjpause. Noen påpekte at dette har vært en kjent problemstilling i årevis, men at mange skoler ikke griper inn når det ser dette.

Videre viste flere deltakere til at mye av det sosiale samspillet er knyttet til de ulike russegruppene og at disse ofte blir etablert allerede på begynnelsen av første trinn. I tillegg til at russegruppene spiser sammen, bruker de ofte friminutter til å planlegge russetiden og fester, og tilbringer det meste av fritiden sammen med gruppen.

Gruppetilhørigheten blir også tydeliggjort og synliggjort ved at russegruppene bærer egne gruppegensere med gruppens logo, slagord mv. Elever som ikke har tilhørighet til en russegruppe, risikerer å gå alene gjennom hele det treårige skoleløpet.

Mange pekte også på at kjøpepress kan være med på å fremme sosial ekskludering og utenforskap. Noen fremhevet at det er blitt svært dyrt å være russ og at ikke alle har råd til det som er høydepunktene i russetiden. For elever fra lavinntektsfamilier kan dette være en grunn til å ikke delta i russefeiringen.

I tillegg ble det også nevnt at det å delta på russebuss kan være svært kostnadskreven, og at mange ungdommer løser dette med dagnadsjobbing og jobb ved siden av skolen. Det økonomiske ansvaret kan imidlertid være en psykisk påkjenning for medlemmene av gruppen og føre til lavere kapasitet til skolearbeid.

"Noe av det største problemet er grupperinger, med navngitte og uniformerte grupper som tar plass og viser veldig tydelig hvem som er innafor og hvem som er utenfor", russ 2023, Halden

"Russ forteller meg at det er som å gå på audition hver dag. Ungdom står i et stort dilemma og blir presset til å være med på en ekskluderingskultur", helsesykepleier, Asker videregående skole

"Ikke bare i russetiden unge ekskluderer og mobber, men russetiden forsterker symptomene", Petter Andreas Lona, Elevorganisasjonen

"Konseptgrupper er en effektiv ekskluderingsmaskin", representant for Rogaland Fylkeskommune

"De elever som ikke ønsker å delta i russefeiringen, eller ikke får bli med i den russegjengen de ønsker, blir med dagens russekultur i praksis tvunget til å eksponere dette på skolen, ikke som tidligere i noen uker når de er avgangselever på videregående, men i måneder og – faktisk – år – gjennom ikke å kunne eller ville ikke seg russegruppemarkører", Lektorlaget

"Det er åpenbart mange som gruer seg til å dra på skolen, i frykt for å skille seg ut eller havne utenfor. Dette kan for eksempel gjelde for de som ikke har en gruppe, eller de som ikke har råd til de UTROLIG DYRE russedressene. I tillegg er det mye planlegging blant disse gruppene i friminuttene, og mye ekskludering som oppstår i kantina. Svartelister er også en faktor som bidrar til utestenging og frykt for å være på skolen. (...) Skolemiljøet ER russekultur. All ekskludering på skolen er pga russegrupper. Mange unngår kantinen hvis de ikke er på buss/gruppe fordi da blir man ofte satt i den ubehagelige situasjonen at de ikke vet om de har sitteplass/noen å sitte med", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Hovedutfordringen er at alt for mange elever opplever å være ekskludert fra det sosiale samspillet på skolen og på og på fritiden i hele videregående opplæring. Dette går utover elevenes psykiske og fysiske helse", deltaker

"Systemet tillater ekskludering. Det er vi som er systemet, og så må dette løftes opp. Det starter i ungdomsskolen", deltaker

"Utestenging på grunn av mye bedømming: Russebuskene blir inndelt i A, B og C busser for å markere hvilke busser som er best, og blant russerne selv oppstår det rangering av jenter basert på utseendet og sosial status. Slike ting kunne lærerne vært bedre på å stå imot og si ifra om", gruppesvar fra ungdomsgruppe

Deler av russekulturen preges av stereotypiske kjønnsroller som kan påvirke likestillingen negativt

En av tilbakemeldingene fra rådslaget var at russetiden representerer et tilbakeslag for likestillingen, hvor gammeldagse, stereotype kjønnsroller blir vekket til live.

Et viktig trekk ved russefeiringen som ble trukket frem, er hvordan de ulike gruppene ofte er delt etter kjønn, med tilhørende begreper som "guttebusser" og "jentebusser".

Det ble videre sagt at mange jenter blir presset til å gjøre "drøye ting" og "være med på alt" i russetiden, selv om det overskrider sosiale normer og egne grenser.

Et poeng som ble nevnt av flere, er at russeåttene bidrar med seksualiserende og kjønnsdiskriminerende tekster som påvirker hele ungdomskulturen.

Noen deltakere hevdet videre at jenter kan bli kalt " horer " og " fitter " på skolen, uten at det får noen konsekvenser, og at mange jenter selv aksepterer slik språkbruk. Noen av ungdommene fortalte også om at russegrupper kunne bruke gruppegensere på skolen med nedlatende budskap rettet mot kvinner. Et eksempel som ble nevnt, var en guttegruppe som brukte gensere med teksten "fittedestroyer".

En annen ting som ble fremhevet var at russetiden bidrar til mye fokus på kropp og utseende og at man må se bra ut for å være blant de kule.

På skoler med russebusser ble det sagt at det yngre jenter ligger med eldre gutter for rulleplass på russebusken. Det er bare de "kule og fine" jentene som får rulle og jentene må bevise at de er det på ulike måter. En rektor uttalte at hennes oppfatning var at jenter har begynt å bruke sin seksualitet som kapital for å oppnå fordeler.

"Mange, jenter spesielt, må gjøre drøye, ukomfortable ting for å bli akseptert og få være med, spesielt på rulling med buss", deltaker

"Vi er ekstremt gode på dette med likestilling før og etter russetiden, men så kommer russetiden, og da er plutselig alt greit. Jenter kan bli kalt horer og fitter uten noen konsekvenser, og flere av jentene godtar dette. Jenter og gutter (men spesielt jenter) må for eksempel bevise hvor "kule" og "fine" de er for å få en plass hos ulike russebusser", gruppesvar fra ungdomsgruppe

Kommersielle aktører har fått mer makt

Et stort antall deltakere i rådslaget trakk frem de kommersielle aktørenes rolle i utviklingen av russefeiringen og russekulturen.

Det ble blant annet hevdet at noen aktører griper tak i ungdommer allerede på ungdomskolen og bruker uetiske og til dels ulovlige markedsføringsmetoder. Flere ungdommer fortalte om salgsagenter som kontakter elever med høy sosial status og gir dem fordeler for å fronte deres produkter.

Flere mente at de kommersielle aktørene også er med på å skape trender som øker kjøpepresset og forsterker sosial ulikhet og utenforskap.

Andre innspill gikk ut på at kommersielle aktører påvirker russetiden negativt gjennom de produktene og tjenestene de selger, blant annet gruppeeffekter som forsterker utenforskap, rusaselåter som inneholder kjønnsdiskriminerende og ruspositive budskap og trafikkfarlige busser.

De kommersielle aktørene som var til stede på rådslaget, uttalte på den annen side at de ønsket å bidra til en positiv utvikling og en mer inkluderende russetid og at de stilte seg til disposisjon for samarbeid om dette.

"De kommersielle aktørene sliter med å innrømme at de er med på å skape ukulturen, samt at de fremmer denne både for russeren selv og de yngre kullene", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"De legger føringer for hva om er inn og ut. De setter rammer og selger tilhørighet. Det er dyrere å kjøpe selv, enn i grupper, noe som øker gruppepresset", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Aktørene griper tak i ungdommen allerede på ungdomskolen. (...) At aktører kan reklamere målrettet til ungdom (og barn) er ulovlig. Hvor er myndighetene?", gruppesvar

"Mange ungdommer har skrevet under kontrakter med firma som tjener millioner på deres fest", representant for Rogaland fylkeskommune.

"Som et ekstra press fra utsiden, så har du aktører som tjener grove penger på å selge det de kaller russemateriell. Russemateriell som gensere, logoer, busser, låter osv. Dette er noe vi skal helt klart klare oss uten, men samtidig vi tror vi må ha. Gjennom aggressiv og til dels ulovlig markedsføring mot unge, er det til slutt de som bestemmer russetiden", russ i Halden 2023

Russebussene har innvirkning på russekulturen

Deltakerne i rådslaget fremhevet russebusskulturen som en spesielt utfordrende del av russekulturen. Det ble vist til at det ofte er på russebussene de mest ekstreme utslagene av russefeiringen kommer til syne og at det kanskje er herfra gruppe- og ekskluderingskulturen har sitt utspring, blant annet fordi russebussen har et begrenset antall plasser. Slik sett kan russebussgruppen ha inspirert til andre typer grupper med et begrenset antall medlemmer og streng gruppedisiplin, som såkalte "konseptgrupper". Det ble påpekt at dette, sammen med russebusskåring og o.l., kan være med på å legitimere hierarkiske systemer i elevgruppene, hvor ungdommer rangeres etter sosial status.

Flere deltakere var også inne på andre utviklingstrekk som ser ut til å ha hatt sitt opphav i russebusskulturen, blant annet at trenden med rusaselåter til å begynne med var knyttet til russebusser, men er noe mange av de såkalte konseptgruppene også bruker nå. Trenden med økt kokainbruk knyttes

var det også flere som knyttet til russebussskulturen. Det ble også hevdet at enkelte russebusser har forgreninger til kriminelle nettverk, blant annet for kjøp og salg av illegale rusmidler.

Mange fortalte også at russebusser har blitt mer vanlig utenom Oslo vest og Bærum, der de tradisjonelt har hatt en viktig rolle i russekulturen. Flere mente at geografi spiller en mindre rolle for russetiden og russekulturen enn tidligere.

Likevel var det flere som også påpekte at Oslo Vest "setter standarden" og at det som skjer på vestkanten i Oslo ofte får ringvirkninger ut i landet etter ett til to år, både når det gjelder negative trender knyttet til russekultur og forflytting av grenser i feil retning, men også mottrender som vandrerussgrupper, lavkostgrupper og åpne russegrupper.

Såkalt "rulling" med russebusser, altså festing mens bussen er i fart, ble løftet som en særlig risikofyllt russetradisjon, og det ble påpekt at russebuskene ikke er godkjent for slik bruk av norske myndigheter.

Det var flere som også uttrykte bekymring for at mange russebusser er trafikkfarlige og var redde for at det ikke vil bli noen endring før det skjer en alvorlig ulykke. Statens vegvesen informerte om at mange russebusser ikke oppfyller norske krav og er svært trafikkfarlige. Grunnen til at de kan kjøre på norske veier er et unntak i vegtrafikkloven som åpner for at utenlandskregistrerte busser kan leies inn fra utlandet for den perioden selve russefeiringen varer. De opplyste at regelverket ikke uten videre kan endres, da reglene også skal beskytte utenlandske turistbussers rettigheter etter EØS-avtalen. Statens vegvesen opplyste videre at de tilbyr gratis kontroll av russebusser, men at det er svært få russ som benytter seg av dette tilbudet.

På den annen side var det noen deltakere i rådslaget som mente at media har for stort søkelys på russebuskene og hevdet at russebusser kun utgjør en liten del av utfordringsbildet.

"Bussene er kanskje bare "5%" av dagens russ, men de setter standarder for flere elever i russekullet og dominerer enormt i russetiden. De signaliserer til de yngre at du må investere millioner for å være en av de med høy sosial status, og slik blir ukulturen nedarvet. I tillegg er bussene med på å danne en stor del av ukulturen. Det er disse som skaper de nedlatende og kvinnefiendtlige sangene, som danner de motbydelige hierarkiene, og det er disse som er mest synlige i russetiden. Det er disse de unge ofte ser opp til, og dermed har de et stort ansvar. Dermed hjelper det ikke at bussgruppene kun omhandler "5%" av russerne, når de står for sikkert 90% av ukulturen." gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Vi har et strengere regelverk enn mange andre land. Dette er blant annet en av grunnene til at Norge er et av verdens mest trafikksikre land. Dette gjør imidlertid at mange norske busser som ikke blir godkjent her, blir godkjent og registrert i land som f.eks. Sverige og Litauen. Blir deretter leid ut som russebusser i Norge. Mange av disse er i dårlig teknisk stand", representant for Statens vegvesen

"Det handler ikke ofte om geografi, men om status og "kulhet". Dette gjenspeiler seg i alt fra a-b-c busser på Ullern VGS til russegruppene i Volda", gruppesvar

Russetiden varer i praksis i flere år

En klar tilbakemelding fra mange av deltakerne i rådslaget var at russetiden ikke lenger er begrenset til noen uker i avgangsåret, men at den påvirker hverdagen til mange ungdommer gjennom hele skoletiden på videregående skole, og noen steder allerede på ungdomsskolen. Mange beskrev at dagens russetid i realiteten kan sies å ha minst tre års varighet.

Flere påpekte at planleggingen av russetiden for en del starter allerede på ungdomsskolen, at alle eller de fleste sosiale aktiviteter på videregående skole foregår i russegruppene og at for de ungdommene som opplever ekskludering, er dette noe som kan vare gjennom hele videregående skole.

Hvor lenge selve russefeiringen varer, er det i ifølge deltakerne også en viss variasjon på fra sted til sted, men det ble sagt at 4-6 uker med intens festing ikke er uvanlig.

Mange av deltakerne på rådslaget, også mange av ungdommene, mente at dagens russetid varer for lenge, både når det gjelder selve russefeiringen og den tiden som brukes på russerelaterte aktiviteter i årene før russefeiringen.

"De elever som ikke ønsker å delta i russefeiringen, eller ikke får bli med i den russegjengen de ønsker, blir med dagens russekultur i praksis tvunget til å eksponere dette på skolen, ikke som tidligere i noen uker når de er avgangselever på videregående, men i måneder og – faktisk – år – gjennom ikke å kunne eller ville ikke seg russegruppemarkører", Lektorlaget

"Gruppene etableres allerede på ungdomsskolen og preger oppstarten på videregående skole", representant for Rogaland fylkeskommune

"Det signaliserer til de yngre kullene at det er dette som må til for å ikke havne utenfor, og at det er dette de "kule" gjør. Slik opplever nok flere av russerne, og de som blir russ om noen år, et overveldende press", deltaker

For noen betyr russetiden stryk på eksamen

Rådslagets deltakere var også opptatt av russefeiringens innvirkning på skolegang og eksamen.

Flere fremhevet betydningen av sosialt utenforskap på den psykiske helsen og dermed både evne og motivasjon for å prestere godt på skolen.

Mange fremhevet at selve russefeiringen i hovedsak foregår *før* eksamen og midt i den viktige sluttvurderingsperioden. Det ble pekt på at festing i helger og på hverdager kan føre til høyt skolefravær og at elever møter opp til skolen i ruset eller beruset tilstand. Resultatet er dårligere skoleresultater. I noen tilfeller blir fraværet så høyt at eleven mangler grunnlag for vitnemål.

Det ble videre fortalt om elever som gir uttrykk for at videregående skole for dem i all hovedsak handler om russetiden. Disse elevene velger skole ut fra en vurdering av hvilken skole som har "best feiring", nedprioriterer skolearbeid og planlegger for å ta opp fag etter endt videregående skole. Flere deltakere viste til uttalelser som «*Russ er man bare en gang, fag kan man alltid ta opp*».

"Sjokkerende mange som ikke får vitnemål fordi russetiden deres går på bekostning av eksamener og fag. Fraværet er også skyhøyt blant de som feirer overdrevent mye. For eksempel kommer det flere russ i vg3 som er bakfulle, som sovner på skolebenken, som stinker av øl og røyk, og som indirekte fremmer at det er "kult" å drite i skolen. Her kan lærerne være enda strengere på hva som er greit og ikke, for eksempel", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Mange elever får ødelagt skoleinnspurten sin pga flere ukers utagerende festing som de ikke selv ser konsekvensene av. Både de hardeste festerne og deres medelever rammes. Lærerne fortviler over ineffektiv skoleinnsput og eksamensforberedelser i halvtomme klasserom", Lektorlaget

"Elevenes eksamensresultater på videregående skole hvert år er preget av at ungdommene er slitne", representant for Rogaland fylkeskommune

"Dessverre så har russefeiring utviklet seg til noe som flere bruker mange år på, når det egentlig skal vare en måned, og i noen tilfeller oppfattes det at selve skolegangen også står i veien for feiringen", russ i Halden 2023

Uklare ansvarsforhold

På rådslaget kom det videre frem at det er store lokale variasjoner når det kommer til graden av aktivitet fra skoler og myndigheter for å motvirke negative sider ved russefeiringen og sikre at alle elever har et godt skole- og oppvekstmiljø. I en del kommuner er det satt i gang omfattende samarbeid hvor skolene, skoleeier, kommunen, politi og privat næringsliv samarbeider for å skape arenaer for en trygg feiring og styrke et godt ungdomsmiljø i forbindelse med russetiden. Andre steder anser skoler og myndigheter at russetiden er et privat anliggende og overlater i praksis all gjennomføring til russerne selv. Flere påpekte at dette har sammenheng med uklarhet knyttet til hvem som har ansvar for hva i relasjon til russefeiringen og russefeiringens betydning for skolemiljø, fysisk og psykisk helse, rus, vold mv.

Flere mente også på at mange skoler ikke har en tilstrekkelig bevissthet om russefeiringens innvirkning på elevenes rett til en skolehverdag som fremmer helse, trivsel og læring, jf. opplæringsloven kapittel § 9 A.

Videre ble det påpekt at russestyret på skolen som regel ikke er et demokratisk valgt styre, men utgår fra "de mest populære" på skolen. Flere hevdet at russestyret på deres skole ikke legger til rette for en trygg feiring, men at det heller fungerer som et symbol på ukulturen og viktigheten av status, og at mange skoler ikke gjør noe for å motvirke dette.

Noen fremhevet også foreldrenes ansvar for å sette grenser for ungdommer og påvirke deres atferd. På den annen side ble det vist til at foreldrene ofte mangler kunnskap om dagens russefeiring og kan ha for stor tillit til at deres barn gjør gode valg. Samtidig kan foreldres frykt for at deres eget barn skal havne utenfor fellesskapet, føre til at de selv tar dårlige valg på vegne av barnet, for eksempel at de underskriver på useriøse russebuskontrakter eller tilrettelegger for privatfester uten noen form for voksenkontroll.

Et annet problem som ble belyst var at det fremstår som uklart hva skoler og myndigheter har mulighet til å bestemme. Blant annet kom det frem at mange skoler er usikre på om de kan bruke ordensreglementet til å sette forbud mot ekskluderende gruppeeffekter.

Flere etterlyste mer aktivitet fra nasjonale myndigheter og politikere og mente at reelle endringer er avhengig av at det vedtas nasjonale tiltak og føringer.

"Holdt opp mot skolens målformuleringer kan det virke som om skolen har sviktet totalt. Russefeiringen lever sitt eget liv og virker helt utenfor kontroll. Formelt sett er russefeiringen en privatsak, men i praksis er og blir den mer og mer åpenbart også en skolesak", Lektorlaget

"Skolen har ansvaret for at opplæringsloven følges, og at alle elevene har rett til en skolehverdag som fremmer helse, trivsel og læring. Skolen skal ha nulltoleranse mot krenking som mobbing, vold, diskriminering og trakassering. I tillegg har de ansatte på skolen en plikt til å gripe inn dersom de ser mobbing, trakassering, vold og diskriminering, dette er regulert i opplæringsloven §9A. Dette viser at regelverket er på plass, men skolen i mange tilfeller gir russefeiringen amnesti. Skolene må bruke regelverket, og i samarbeid med elevene bruke 9A inn mot de ulike mulighetene og utfordringene i

russefeiringen slik at feiringen blir gjennomført innenfor rammen som er i skolen. Dette arbeidet må begynne i overgangen mellom ungdomsskolen og videregående. Den nye opplæringsloven inneholder et forslag om en bestemmelse som lovfester en plikt til å arbeide med overgangen til videregående skole. Det systematiske arbeidet med russefeiringen må inn der!", Foreldreutvalget for grunnskolen

"Frem til nå har fokus i stor grad vært hvordan lokale krefter kan "redde" sine egne. Det har vært en gedigen ansvarsfraskrivelse fra den ene, nemlig kunnskapsministeren som har mandat til å beramme og tidfeste markeringer/feiringer", forelder

"I fravær av voksne, så har feiringen vokst seg enorm og ungdommen betaler prisen. De som har mulighet til å gjøre en endring og vedta et arbeid, viser uvilje til å bidra. De aksepterer at ungdom opplever vansker og utsettes for lovbrudd", deltaker

"Mange skoler tar avstand fra russefeiringen, og fraskriver seg ansvaret. Selv om russefeiringen foregår like mye på skolen/skoleområdet som utenfor. Om det går utover elevenes trivsel på skolen & skolehverdagen, ER det skolens problem", deltaker

"Skolen bidrar til å forsterke gruppepresset og følelsen av utenforskap ved å tillate russegrupperinger å eksponere seg i skoletiden, og gjennom å mer eller mindre legge til rette for russefeiringen gjennom skoleårets organisering for avgangselever (prøvefri i mai f eks), samarbeid med russestyrene o.l. Våre medlemmer (de fleste lektor i videregående skole) melder at russestyrene ikke nødvendigvis er så representative for avgangselevne ved skolen, mens de likevel mange steder får sette dagsorden i stor grad overfor skolens ledelse", Lektorlaget

Hva kan gjøres for å skape en trygg og inkluderende russefeiring?

Nasjonale myndigheters ansvar

Et gjennomgående tema i rådslaget var ansvarliggjøring av politikere og nasjonale myndigheter.

Mange ba om at det anerkjennes at dagens russefeiring har en negativ påvirkning på skolemiljøet og ungdommers fysiske og psykiske helse og at det ikke kan overlates til skolene og rusen selv å få til nødvendige endringer for å skape en trygg og inkluderende russefeiring.

Det var bred enighet om at det må etableres nasjonale rammer og reguleringer for russefeiringen. Dette vil gjøre det enklere for lokalsamfunn å forholde seg til felles retningslinjer, samtidig som det gir rom for lokale tilpasninger for skoler, kommuner og rusen selv.

For å oppnå dette, var det mange deltakere som pekte på behovet for en systematisk, helhetlig og tverrfaglig tilnærming på nasjonalt nivå, med involvering fra skoleeiere, lokale myndigheter, foreldre og ungdommene selv. Ett forslag var å opprette en nasjonal, tverrsektoriell tiltaksgruppe som kan vurdere mulige tiltak.

Flere foreslo også at det utarbeides en nasjonal veileder som gir føringer for russefeiringens lengde, tidspunkt og gjennomføring, samt hvordan opplæringsloven kapittel 9a kan brukes aktivt for å motvirke at russefeiringen skader elevenes rett til et godt skolemiljø. Det ble også spilt også inn at det må gis mye sterkere signaler til skoleeiere fra nasjonalt hold om at det ikke er greit å tilrettelegge for at russetiden skal definere hvordan man organiserer skolen og skoleåret og at det er behov for tydeligere håndheving av oppmøteregler og adferd på skolen for å sette rammer.

"Jeg er veldig enig i at det må gjøres noe på politisk og nasjonalt nivå. Rusen klarer ikke løse alt selv, da må voksne hjelpe til", deltaker

"Grepene må tas høyt oppe i systemet. Foreldre og elever har selv, viser det seg år etter år, vansker med å stå imot det enorme presset der ute om å høre til – koste hva det koste vil. Politikere må på banen og instruere skoleeiere og skoleledere i å bruke det skolemiljøregelverket i opplæringsloven som allerede fins der - gjennom å konkretisere det og håndheve det i praksis", Lektorlaget

"Ansvarliggjør myndighetene med tanke på endring. Snakk om at det er mulig å endre avgangsfeiringen, at mange unge ønsker dette selv, og start med involvering av ungdommer i ulik alder, helt ned til for eksempel 8.trinn", deltaker

"Strengere regler og restriksjoner - noen må ta styring!", deltaker

"Da må det tas noen tøffe grep til beste for et inkluderende skolemiljø og for å begrense den ville festingen i ukevis før eksamen, med det dette fører med seg av negative konsekvenser for den enkelte, som sykdom, svake skolerresultater og uheldige opplevelser.

Grevene må tas høyt oppe i systemet. Foreldre og elever har selv, viser det seg år etter år, vansker med å stå imot det enorme presset der ute om å høre til – koste hva det koste vil. Politikere må på banen og instruere skoleeiere og skoleledere i å bruke det skolemiljøregelverket i opplæringsloven som allerede fins der - gjennom å konkretisere det og håndheve det i praksis", Lektorlaget

"Vi MÅ få politikeren til å ta dette på alvor, og det MÅ komme sentrale endringer. Ikke lov å ikke gjøre noe. Det har for store konsekvenser", deltaker

"Sier det igjen: klare nasjonale rammer -> da blir det enklere for lokalsamfunn å koble seg på", deltaker

Kommunenes ansvar

Mange deltakere fremhevet kommunens ansvar for å fremme ungdommenes helse og forebygge rus, utenforskap og sosial ulikhet, blant annet gjennom samarbeid med skolene og andre virksomheter i kommunen.

Et forslag som gikk igjen var å opprette ulike varianter av formaliserte samarbeidsfora på lokalt nivå, for eksempel mellom kommunen, politi, skoler, helsesykepleier, frivillige aktører, næringsliv, foreldre og ungdom. Dette blir vurdert som avgjørende for å sikre kvalitet i arbeidet på skolene og for å iverksette nasjonale føringer.

Slike samarbeidsfora kan, ble det sagt, arbeide med å sette tydelige rammer for russefeiringen, utvikle innholdet i den, skape gode arenaer for feiring og bidra til flere arrangementer uten rus eller uten rusfokus.

Det ble understreket at det allerede er at det allerede eksisterer mange slike samarbeidsmodeller på lokalt nivå, som det kan sees hen til ved utvikling av nasjonale føringer og som kan være til inspirasjon for andre kommuner, for eksempel i en kompetansebank.

"Kommunene må ta tak og skape gode og trygge arenaer", Petter Andreas Lona, leder, Elevorganisasjonen

"Det lureste vi gjorde når vi planla en inkluderende russefeiring var å involvere kommunen. De har mange ressurser, kontakter, kunnskap og troverdighet. Dette er hjelpsomt når det kommer til å finne lokaler, samarbeidspartnere og skaffe økonomiske midler", "inkluderingsminister" i russestyret i Halden 2023

Den enkelte skoles ansvar

Skolens ansvar for å sikre et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, jf. opplæringsloven kapittel 9a, ble vektlagt av mange deltakere.

Rådslagets deltakere var tydelige på at russefeiringen har betydning for skolemiljøet på de fleste skoler, ofte helt fra første trinn på videregående, og i en del områder også på ungdomsskolen, og at skolene ikke kan fraskrive seg ansvaret for å følge opp dette.

Temaer som ble vurdert som relevante for skolens involvering var blant annet:

- Utenforskap for elever som ikke er tilknyttet noen russegrupper

- Problematikk knyttet til russebord og ekskludering i skolekantinene
- Bruk av ekskluderende gruppeeffekter i skoletiden
- Bruk av skoletiden til planlegging av russetid og ekskluderende gruppeaktiviteter
- Elever som møter opp i rus eller bakrus

I tillegg til å forebygge uheldige sider av russefeiringen, var det også mange som pekte på skolens ansvar for å arbeide aktivt for inkludering, for eksempel ved å fremme klasse- og trinntilhørighet og løse opp grupperinger og hierarkier på skolen.

Det ble også foreslått at skolene bør involvere seg mer i selve russefeiringen, for eksempel ved at de – i samarbeid med kommunen, elever og andre – skaper samlingspunkter, aktiviteter og arrangementer hvor fellesskap er i fokus.

"Anerkjenn at russefeiringen er en del av skolen", Petter Andreas Lona, Elevorganisasjonen

"Skolen og kommunen og lokalsamfunnet må koble seg på, slutte å sitte på sidelinjen", deltaker

"Skole og foreldre må på banen tidlig", deltaker

"Skolen kan med fordel engasjeres i å utvikle russefeiringen i retning aktiviteter som inkluderer alle. På den måten vil skolen vise ansvar for elevene sine og kunne skape en tryggere russetid", fylkestyret i Elevorganisasjonen Rogaland

"Skolene må involveres fordi mesteparten av russefeiringen, som sagt, foregår på skolen. De må ha verktøyene til å nedskalere den og ha god kontakt med russestyrene, foreldrene og resten av kullet", "inkluderingsminister" i russestyret i Halden, 2023

Medvirkning fra ungdom

Mange av deltakerne på rådslaget var opptatt av at ungdom må medvirke ved utforming av lokale og nasjonale tiltak og at avgangselevne må ha eierskap til egen russefeiring.

Selv om rammene må settes av skoler og myndigheter, må dette skje i samråd med representanter for ungdom. Flere fremhevet at det er avgjørende å ha god dialog med de unge for å få til varige endringer og hindre at det danner seg motkulturer.

Til det lokalet nivået var tilbakemeldingen at skolene og kommunen bør tilrettelegge for en trygg og inkluderende feiring, for eksempel ved å stille lokaler og andre arenaer til disposisjon for russerne. Det nærmere innholdet i arrangementer mv., bør imidlertid i størst mulig grad overlates til russerne selv, men gjerne i samarbeid med kommunen, frivillige aktører, sponsorer mv. Som eksempel ble det også vist til at fadderukene ved flere høyere utdanningsinstitusjoner er planlagt og organisert i regi av studentene selv.

Samtidig var det mange som etterlyste en mer demokratisk utvelgelse av russestyrene, slik at det ikke blir en useriøs popularitetskonkurranse eller at de velges ut av kommersielle aktører (som *Russens Hovedstyre* i Oslo og omegn). Hvordan dette skal løses, var det ulike meninger om. Noen foreslo at russestyret skulle velges av skolens ledelse etter søknad, andre at det skulle utgå fra elevrådet eller ved anonyme kandidater.

Flere foreslo også å tilrettelegge for mer formaliserte samarbeid med russestyrene i kommunen eller regionalt nivå, for eksempel for å utvikle lokale veiledere for inkludering. Her ble det vist til flere pågående

prosjekter, som i Viken (i regi av Ombudet for barn og unge i Viken, nå Akershus, Buskerud og Østfold), i Bodø, Asker, Oslo med flere.

I tillegg ble det oppfordret til å involvere elevrådet og elever på lavere trinn – også på ungdomsskolen - i det generelle arbeidet med å fremme et inkluderende skolemiljø og forebygge rusbruk.

"Elevene/russen er de som må styre russetida, og de må få det rommet. Samtidig er det viktig at andre aktører legger trygge rammer som gjør det enkelt å inkludere og invitere alle", deltaker

"Samråd med russen må til, men voksne må ta styring her", elevrepresentant i Statsforvalterens barne- og ungepanel i Innlandet

"God kontakt og samhandling med elevene - hvis man lytter vil man lære at også de vil få stopp på denne negative utviklingen av en russetid", deltaker

"En russetid på russens premisser. Russetiden skal styres av russen, ikke businessmenn i dress", deltaker

Tiltak for en mer inkluderende russefeiring

Det var bred enighet om at det må arbeides for en inkluderende russefeiring, hvor alle er med, uavhengig av popularitet, religiøs eller sosial bakgrunn eller forhold til alkohol/rus. For å få til dette var det svært mange som oppfordret til å ha en felles feiring for hele avgangstrinnet, slik at feiring i mindre grupper, som russebusser, russebiler eller konseptgrupper mister sin attraksjon.

I rådslaget ble det pekt på flere forutsetninger som bør være til stede og fungere i samspill for å oppnå dette målet:

Skolene bør arbeide aktivt for å skape klasse- og trinnfølelse

Mange tilbakemeldinger gikk ut på at skolen må jobbe mer for å styrke klasse- og trinnmiljøet, i det daglige, men også ved å lage hyggelige opplegg for elevene i og utenfor skolen. I tillegg ble det fremhevet som viktig at skolen griper inn dersom det utvikles sosiale hierarkier på skolen eller kantina.

Flere oppfordrer også til at det utvikles og tilbys skolegensere eller felles russegensere for alle avgangselevne.

Arrangementer bør være åpne og helst gratis for alle

Mange foreslo at avgangselevne må ha tilgang til felles arenaer for feiring, som er inkluderer alle på trinnet og som fortrinnsvis er gratis, slik at alle har mulighet til å delta.

Deltakerne tok til orde for at både skolene og kommunene bør ta et ansvar her, for eksempel ved å stille lokaler eller utearealer til disposisjon for russeren og bevilge penger til gjennomføring av gratis arrangementer. Flere påpeker at slike arrangementer gjerne også kan foregå i samarbeid med frivillige aktører, sponsorer fra lokalt næringsliv og foreldre.

Eksempler på slike arrangementer gikk fra russekroer gjennom avgangsåret til større festivallignende arrangementer, for eksempel ved at russeren har et større uteområde til disposisjon for hele russefeiringen og/eller at de kan invitere artister mv.

Flere nevnte lokale eksempler som viser hvordan dette kan gjøres, blant annet var det mange som nevnte Bodø kommune, som har gitt russeren tilgang til en egen øy og dessuten stiller med gratis transport til og fra. I Asker har de hatt et prøveprosjekt med russekro hvor de har brukt foreldre som vakter.

Det var også flere som foreslo at myndighetene bør legge til rette for at det blir arrangert regionale russetreff, hvor russeren kan møtes i trygge rammer og til en lavere kostnad enn ved de landstreffene som eksisterer i dag.

Et råd som gikk igjen, er å sørge for at disse alternativene blir så attraktive at det representerer et reelt alternativ til russebusser og gruppeorienterte feiringer.

Rusfokuset i russefeiringen bør reduseres

Mange deltakere etterlyste flere russerelaterte aktiviteter og arrangementer som enten er rusfrie eller er uten rusfokus, både for å redusere den generelle rusbruken i russetiden og for å gjøre den mer inkluderende for de elevene som av ulike grunner ikke drikker alkohol.

Også her ble det pekt på muligheten for lokale samarbeid med frivillige aktører og sponsorer fra næringslivet, for å skape tilbud som ikke nødvendigvis er rusfrie, men for eksempel innebærer felles aktivitet utenom ren festing.

Det bør bli slutt på bruk av ekskluderende gruppeeffekter i skolen

Rådslagets deltakere var i hovedsak enige om at det er nødvendig å forby bruk av ekskluderende gruppeeffekter i skoletiden. Dette gjelder for eksempel buss- eller konseptgensere og andre effekter som signaliserer tilhørighet til en lukket gruppe.

Lektorlaget pekte på at den enkelte skole allerede har hjemmel til å gjøre dette i skolens ordensreglement under henvisning til skolemiljøet og at skolen skal være en arena for inkludering. Det var imidlertid flere som hevdet at mange skoler ikke tør å bruke dette virkemiddelet og at det derfor i praksis kan være behov for nasjonal regulering eller føringer for å trygge elevenes skolemiljø knyttet til denne utfordringen.

Det bør bli mindre attraktivt å være på russebus

Selv om mange deltakere var klare på at utfordringene med dagens russefeiring ikke er begrenset til russebuskulturen, var det generell enighet om at russebusser bør fases ut av russetiden, enten ved å

bruke lovverket eller ved å tilby alternativer som gjør at det ikke lenger er attraktivt å være på buss. Flere påpekte også at strengere kontroll, både med kjøretøyene i seg selv og med lovbrudd begått av useriøse markedsaktører, kan bidra til dette.

Noen deltakere tok til orde for et generelt forbud mot russebusser, men flertallet synes å fokusere på regulering. Flere var inne på tiltak for å fjerne trafikkfarlige russebusser fra norske veier, for eksempel ved regler som forhindrer bruk av utenlandskregistrerte busser, eller regler som gjør det dyrt og ulønnsomt å drive med salg eller utleie av buss.

"Regelverket rundt russebusser må strammes inn slik at man ikke kan omgå det som i dag – bussene må bort, da disse oppleves å være motoren i mye av russefeiringen

"Bodø skapte møteplasser for ungdom på en øy, med foreldre fra året yngre som vakter, noe som førte til at alle fikk delta på russesamlinger. Presset fra biler og busser forsvant også", deltaker

"Trondheim har tatt i bruk skolegensere, og slått ned på gensere med logo fra grupper. Dermed ble ikke russegenser her et problem", deltaker

"Vi ser at det ville være gunstig om russeren selv kan planlegge arrangement for sitt kull, vi vet også at sånn som det er nå er det vanskelig å finne lokaler og at russeren vil trenge et sikkerhetsnett rundt arrangementer", fylkesstyret i Elevorganisasjonen, Rogaland

"Vår mentalitet er at dersom det arrangeres lavterskel og inkluderende arrangementer som kan stille som et alternativ til de andre aktivitetene i russefeiringen, så komme folk til å velge å gjøre dette. Det er like gøy, billigere og krever ikke 3 års planlegging.

"De viktigste tiltakene er ikke de som begrenser og forbyr, men de som gir et alternativ til den ekstreme feiringen. Mange ønsker ikke å bruke masse penger, men når dette er det eneste alternativet til å være alene i russefeiringen, velges det likevel", "inkluderingsminister" i russestyret i Halden 2023

"Alle må ta i et tak og det må finnes muligheter for alle som ikke treger å koste mye eller være et «press» om drikking eller dop", deltaker

"IKKE kom med forbud, kom med bedre alternativer! Vi må starte å fokusere på hvordan vi kan endre holdninger blant unge, ikke hvordan vi kan skremme dem med diverse forbud. Vi lever i et fritt land der vi ikke kan forby hva folk kan gå med, når de kan gå med det, hva de kan og ikke kan snakke om i friminuttene, og hvorvidt de kan velge busser eller ikke. Russeren skal få velge buss HVIS DE VIL. Men kanskje vi kan få vandrerusseren til å bli mer populært, mer "gøy" og mer verdt det, slik at russeren naturlig avskaffer russebusser.

"Gjør alternativene til buss så populære/bra at russ heller velger det enn buss. Har man kule steder å være vil folk heller velge de billigere alternativene", deltaker

"Alle som fullfører videregående skole skal kunne kalle seg russ", deltaker

"Vi har snakket med flere rektorer som sier at de ikke har verktøyene til å forby russegensere på skolen. Får de lov til dette er vi kvitt store deler av problemet. Den største delen av russefeiringen skjer på skolen, gruppene markerer seg på skolen, og utenforskapet blir tydeligst på skolen", "inkluderingsminister" i russestyret i Halden 2023

Russefeiring etter eksamen

Et klart flertall blant deltakerne fremhevet at russefeiringen bør foregå etter eksamen, enten ved at feiringen flyttes til eksamenstiden er gjennomført, eller ved at eksamen fremskyndes.

Det ble påpekt at det kan være vanskelig å flytte russetiden, da det jo er tale om en langvarig tradisjon. Flere foreslo på denne bakgrunn at et slikt tiltak må søke oppslutning gjennom å tilby et attraktivt alternativ i regi av myndighetene, for eksempel festivaler, attraktive møteplasser og en festlig, offisiell avgangsmarkering.

Det ble også foreslått at 17. mai eventuelt kunne forbli en akseptert festdag for russeren, uavhengig av når selve russetiden avvikles.

"Vi ser det som positivt at det jobbes for en avgangsfeiring etter eksamen. Dette vil kunne gjøre at feiringen ikke går utover karakterene på vitnemålet og mindre stress i elevenes avsluttende vurderinger", fylkesstyret i Elevorganisasjonen, Rogaland.

"At vi skal arbeide for en feiring som kommer etter eksamen og avvikles i avgrenset periode slik at feiringen ikke går ut over avgangselevenenes prestasjoner og avsluttende vitnemål", representant for Rogaland fylkeskommune

Kortere russetid

Mange i rådslaget tok også til orde for at både russetiden i vid forstand og selve russefeiringen bør forkortes. Det ble blant annet foreslått å etablere en nasjonal tidsperiode for russefeiringen for å unngå ulik lengde i forskjellige områder.

Flere tok til orde for at det ikke bør være noen form for fokus på russetiden før avgangsåret eller i siste semester i avgangsåret. Mange mente at 1-2 uker vil være en passende lengde på selve feiringen.

"FUG mener at dagens russefeiring på mange måter har kommet over i feil spor. Det engasjementet som nå har vokst fram bør lede til at man sammen tenker helt nytt om hva russefeiring og skoleavslutning skal være i Norge. Vi mener idealet bør søkes i våre naboland, Sverige og Danmark, hvor skoleavslutningen er avgrenset til feiring i omkring én uke", Foreldreutvalget for grunnskolen.

"Jeg hadde også likt en feiring som ikke varer i en hel måned på tullete måter, men heller en organisert og god feiring i 1-2 uker. Russetiden skal ikke starte på ungdomsskolen, men holdes til siste året på vgs", deltaker

Informasjons- og holdningsarbeid

Mange deltakere fremmet også det er behov for å øke kunnskap og endre holdninger, både hos elevene selv og hos deres foreldre/foresatte. Det var ulike meninger om hvordan dette kunne gjennomføres, men mange påpekte at det er viktig at arbeidet starter allerede på ungdomsskolen.

Mange fremhevet at det er et stort behov for mer kunnskap blant ungdom og foreldre om de kortsiktige og langsiktige virkningene av ulike rusmidler. Flere var samtidig opptatt av slik informasjon må være saklig og balansert, da skremselspropaganda kan virke mot sin hensikt, særlig ved holdningsarbeid rettet mot ungdom.

En del av deltakerne fremmet også ønske om mer og bedre seksualundervisning i skolen, hvor det også settes søkelys på grensesetting.

I tillegg var det flere som påpekte et behov for å endre ungdommenes holdninger til samhold, likestilling og rus, deres evne til å motstå ulike former for press og slik sett endre hele russekulturen.

Informasjons- og holdningsarbeid ble foreslått gjennomført på ulike måter:

1. Holdningskampanjer rettet mot ungdom og foreldre
2. Som del av undervisningen på ungdomsskolen og videregående skole, for eksempel i det tverrfaglige temaet *Folkehelse og livsmestring*.
3. Bringe helsesykepleiere inn i arbeidet
4. Bruke ungdommene selv, for eksempel ved at eldre elever snakker med de yngre
5. Øve på gruppepress-scenarier.
6. Gjøre bruk av frivilligheten
7. Synliggjøre og normalisere rusfrie og rusminimerte aktiviteter

"Få tilbake holdningen om at det ikke er "kult" å bruke cannabis og illegale rusmidler", deltaker

"Jeg ønsker også en feiring der ukulturen blir sett ned på av de fleste, slik at vi får inn nye og bedre normer. Her må vi få til et tankeskifte", deltaker

"Informere foreldre på ungdomsskolen om dagens feiring, slik at de kan hjelpe barna sine å stå imot press om buss", deltaker

"Fokus på oss og vi, ikke jeg og mitt", deltaker.

"Synliggjøre og normalisere rusfrie/rusminimerte aktiviteter. Endre normen!", deltaker

"Vi må fremme det som strider med ukulturen dersom vi ønsker å få igang et tankeskifte hos ungdom. Det som er normalisert og mest populært blant unge, vil som oftest være det de velger å gå etter", deltaker

"Bedre og MER seksualitetsundervisning. Starte tidligere, ikke bare «uke 6» men kanskje et fokusområde en gang i måneden? Kan dekke alt fra rus, seksualitet, grensesetting osv", deltaker

"En ordentlig opplæring for unge, samt en inkludering av foreldre, virker som gode tiltak. Foreldre må også vite hva de skal se etter hjemme, uten at det skal bli slik at de mistenker barna sine hvert sekund. De må vite konsekvenser, hva de skal se etter og hvor normalisert det er å prøve ut illegale dopmidler blant ungdom", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Legge vekt på det som allerede nå fører til økt sosialt samhold og som motvirker ekskludering. Da vil mange av problemene i russetiden gå bort naturlig. Vi kan fremme det positive og dermed få flere til å velge dette, for ungdom vil som oftest velge det som er mest "populært". Her er det viktig å sette inn noen ungdommer som kan snakke med de yngre", deltaker

Råd for det videre arbeidet

Rådslaget kom også med flere råd til myndighetenes videre arbeid for å skape en trygg og inkluderende russefeiring.

Flere var opptatt av at det haster å få til endringer og at arbeidet må settes i gang snarest mulig.

Mange understreket viktigheten av å involvere ungdommene selv i alt arbeid og før alle vedtak, både for å sikre oppslutning rundt arbeidet og at tiltakene treffer.

Noen var samtidig tydelige på at det finnes fallgruver. For eksempel ble det poengtert at man bør være forsiktig med å bruke for mange forbud, i alle fall uten at det samtidig tilbys alternativer. En deltaker påpekte at det ikke må skapes nye gråsoner for kommersielle aktører, dersom det innføres tiltak som påvirker disse.

Flere anbefalte å lære av andres erfaringer, både fra inn- og utland, men at vi også må våge å tenke nytt.

En siste anbefaling var å rette fokus mot det positive og på målet om å skape en trygg og inkluderende russefeiring for alle avgangselever i videregående skole.

" Det engasjementet som nå har vokst fram bør lede til at man sammen tenker helt nytt om hva russefeiring og skoleavslutning skal være i Norge", Foreldreutvalget i grunnskolen

"IKKE kom med forbud, kom med bedre alternativer!", gruppesvar fra ungdomsgruppe

"Sett mål om ny feiring 2026", Ombudet for barn og unge i Viken (nå Akershus, Buskerud og Østfold)

"Takk for et viktig og givende møte. Vi elever setter pris på at dere voksne setter av tid til å høre på meningene våre. Jeg håper vi får se noen endringer. Altså at det blir tatt grep om, ikke bare snakket om", deltaker

"La det bli handling, ikke bare prat", deltaker

Gjennomføring av rådslaget

Rådslaget ble gjennomført som et fysisk heldagsmøte i Helsedirektoratets lokaler i Oslo.

Deltakerne bestod av en rekke representanter for ungdom og tidligere russ fra ulike deler av landet, Utdanningsdirektoratet, Politidirektoratet, Forbrukerrådet, FHI, fylkeskommuner, kommuner, skoler, Forbrukerombudet, Ombudet for barn og unge i Viken, Statens Vegvesen, Lektorlaget, Elevorganisasjonen, Juvente, Av og Til, Norsk Lektorlag og to kommersielle aktører, en leverandør for russeutstyr og en arrangør av landstreff.

I rådslaget fikk deltakerne mulighet til å beskrive sin vurdering av utfordringsbildet og gi innspill til mulige tiltak, i form av muntlige, forberedte innlegg på tre minutter, i en slags innspillsstafett. Deretter ble det samlet inn skriftlige svar i et digitalt verktøy (SLIDO).

På noen spørsmål ble det gitt mulighet til å svare individuelt og anonymt, men de fleste spørsmålene ble stilt til grupper som var sammensatt etter gruppemedlemmenes bakgrunn (to ungdomsgrupper, en gruppe som bestod av organisasjoner, en gruppe med blant annet skoler og lokale myndigheter, samt en gruppe med nasjonale myndigheter og kommersielle aktører).

Spørsmålene var rettet mot alle sider av russefeiringen. Det ble også stilt åpne spørsmål om utfordringer og mulige tiltak, samt åpnet for øvrige kommentarer.

Helsedirektoratet fikk inn en stor mengde innspill under rådslaget. I tillegg har direktoratet mottatt flere skriftlige innspill fra inviterte som ikke hadde anledning til å delta på selve rådslaget.

